

ArkeoHİTİT

Hitit Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğrenci Dergisi

Şubat 2018

Sayı: 1

Arkeoloji

Ne? Ne Zaman? Nasıl?

Sezer DÜNDAR

Osman Hamdi Bey

Kısa Bir Biyografi

Sezer DÜNDAR

Dalawa, Tlawa, Tlos

Likya Bölgesinde Bir Antik Kent

Kudret SEZGİN

Aladağları Survey

Niğde İli Çamardı, Ulukışla ve Bor İlçeleri

Dağlık Alan Yüzey Araştırması

Ferda TATLI

Mitoloji

Prometheus Hakkında Her Şey

Zafer DÜNDAR

ArkeoHİTİT

Hitit Üniversitesi Arkeoloji Bölümü
Öğrenci Dergisi

Yıl: 1

Sayı: 1

Editör

Sezer DÜNDAR

Tasarım

Sefa YÜCETÜRK
Sezer DÜNDAR

Kapak Fotoğrafi

“Boğazkale, Sfenksli Kapı”
Sezer DÜNDAR

Baskı ve Cilt

“Ekspress Fotokopi”
Karakeçili Mah. Azap Ahmet Sok. 51/G
Merkez/Çorum

İLETİŞİM

arkeohitit@hotmail.com

Şubat
2018

ARKEOLOJİ

Ne, Ne Zaman, Nasıl?

*Sezer DÜNDAR

Ne?

Arkeoloji disiplininin kapsadığı kavramlar her dönem için aynı değildir. Halikarnassos'lu Dionysos, Roma tarihini anlatan eserine "*Arkeoloji*" adını verdiği zaman geniş anlamıyla Roma'nın bütün geçmişini kastediyordu. Bu terim uzun süre kullanılmadı, daha sonra arkeoloji ve arkeografi arasında tercih yapmayan Lyon'lu Jacques Spon tarafından XVII. yy.'da yeniden ortaya atıldı. Örneğin Yunan arkeolojisi, Yunan medeniyetini tanımlayıp ortaya çıkararak bütün taşınır ve taşınmaz şeylerin incelenmesidir: tapınaklar, istihkâmlar, limanlar, heykeller, vazolar, bronzlar, mezarlar. Papirüs veya yazılı taşları da bu arada sayabiliriz; ama metinlerin incelenmesi başka bilgi kollarına girer. (Bkz. Epigrafi, Paleografi vs.)

Ne Zaman?

Homeros arkeolojinin babası sayılır: gerçekten de destan, çöküp gitmiş parlak bir medeniyetin bütün eski yapıtlarını yeniden canlandırır. Thukydides de anlattığı medeniyetlerde yapıtların önemini kavramıştı. Arkeoloji, özellikle parlak bir geçmişin özendiği gerileme devirlerinde gelişir. Strabon, Lukianias, Athenaios, Plutarkhos, özellikle Pausanias "*eskiye düşkün*" kimselerdi. Romalılar arasında da Varro, Vitruvius, Plinius ve özellikle görüp hayran kaldığı Yunan anıtlarının birer eşini Tibur'daki bahçesinde yaptıran imparator Hadrianus sayılmaya değer. Ortaçağ boyunca, eski sanat hep ilgiyi çekmeye devam etti ancak arkeolojinin bir ilim ve tutku olarak doğuşu Rönesans Çağı'nda gerçekleşmiştir. "*Arkeoloji yoktur, yalnız arkeologlar vardır*" deyimini bu devir ve günümüz için, yani arkeolojik araştırma yönteminin açıklığa kavuşmasına kadar geçerli kalmıştır. Büyük Romalı hatip Cola di Rienzo'nun, İtalyan birliğini kurmak için gösterdiği çabalar, antik Latin eserlerine duyulan hayranlıktan dolayı desteklendi. Koleksiyon hevesi ve ticaret amacıyla Anconalı Ciriaco bütün Doğu Akdeniz'i dolaştı.

Arkeolojinin gelişmesinde büyük yararları olan Fransızlar, XVII. yy. da Peiresc, Courmenin, Nointeli Spon, XVIII. yy.'da Bernard de Montfaucon, Paul Lucas, rahip Barthélemy, Choiseul-Gouffier'dir. 1687 yılında yaşanan büyük yıkımından 14 yıl önce Nointel, Parthénon'daki heykellerin resimlerini yaptırmıştı. Choiseul-Gouffier de Truva'da bir kazıya girişti. XVIII. yy.'da ise Klasik Antikçağ harabelerine karşı bir tutku uyandı. Gravürcü Piranesi, Pompei ve Herculaneum kazılarıyla ortaya çıkan bu tutkunun temsilcisidir. Bununla birlikte, Fransız Caylus ve Alman Winckelmann bu alanda en önemli iki isim olarak karşımıza çıkar. XIX. yy.'da Mısır'a yapılan sefer ve Parthénon mermerlerinin Londra'ya (Bkz. lord Elgin) gönderilmesi arkeolojiye olan merakın giderek arttığının başka emareleriydi. Yunanistan ve Roma asıl odaklanılan medeniyetler olmakla birlikte, arkeolojik araştırmalar Ortadoğu'ya da sıçradı. Böylece Mısır (Champollion, Lepsius, Meriette), Yakındoğu tarih öncesi (Boucher de Perthes), yani Kolomb öncesi ve XX. yy. başında Girit arkeolojileri doğdu.

Nasıl?

Ufak tefek bazı değişiklikler dışında, bütün devirler için geçerli bir arkeoloji ilim ve tekniği vardır. Arkeolojinin kendini yenilediği ve zenginleştirdiği kazılarda bu yöntem birliği elle tutulur bir şekilde görülür. Arkeologlar arasında sık tekrarlanan bir söz vardır: "*Kazmak, aslında yok etmektir*" derler. Hem de iki şekilde yok etmek. Bir kere, mimari

kalıntıları veya metrelerce toprağın altında kalmış eşyaları açık havaya çıkarmak onları yavaş yavaş bozulmaya bırakmak demektir. Şu hâlde, çıkarılan kalıntıları sağlam olarak sergileyebilmek veya hiç olmazsa tahrip olmaktan kurtarabilmek için onları korumak, bazen de yenilemek arkeoloji disiplini altında birleşen restorasyon ve konservasyon dallarına düşer. Yok etmenin ikinci şekli de birincisi kadar zararlıdır: Arkeolojik sorunsallar

üzerine fikir yürütebilmemizde fayda sağlayan ancak materyal kültür olmayan arazi izlenimleri. Yüzyıllar boyunca oynanmış dram en ince ayrıntısına kadar oradadır. Bir vazo parçası veya kırık bir heykelin arazi içerisindeki yeri ve duruşu, hatta bir heykelin tahrip oluş şekli, bir kanalizasyonda karşımıza çıkan definenin asıl hikayesi binlerce yıllık bir hayatın küçük ipuçları olarak orada yatmaktadır. Bir kazıda her şey açık, bütün belgeler okunaklı değildir; bu yüzden belgeleri

yalnız kazıcının bilmesi, dolayısıyla onun değerlendirmesi doğru olmaz; görevi, kazı sırasında yok ettiği her şeyi kâğıt üzerine aktarmaktır. Arkeoloji tekniğinde üzerinde durulacak dört işlem vardır: keşif (survey); çalışma boyunca bulunan bütün verilerin kaydı (belgeleme); arkeolojik materyalin, özellikle ham maddesi ve yapım tekniği yönünden incelenmesi; kalıntıların ve bulunan arkeolojik materyalin onarılması ve korunması (restorasyon-konservasyon).

Kaynakça

Veli SEVİN, “Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1995

Paul BAHN, “Arkeoloji’nin ABC’si”, Kabalcı Yayınları, 1999 (1. Baskı)

Gordon CHİLDE, “Tarihte Neler Oldu?”, Kırmızı Yayınları, 2014 (1. Baskı)

Mehmet ÖZDOĞAN, “50 Soruda Arkeoloji”, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2015 (5. Baskı)

OSMAN HAMDİ BEY 1842-1910

*Sezer DÜNDAR

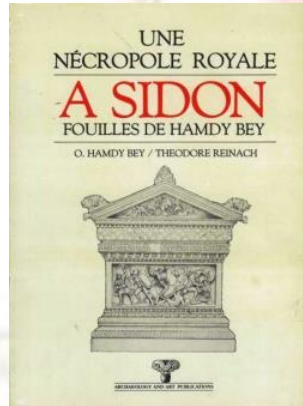
Osman Hamdi Bey çok yönlü kişiliği ile tek bir cümle ile anlatılabilecek bir karakter değildir. Ressam, bilim insanı, arkeolog ve müzecedir. Hukuk tahsil etmek için Paris'e gitti (1857). 12 yıl Paris'te kalarak hukuk derslerine devam etti. Bu arada bazı ünlü ressamın (Gérôme, Boulanger) yanında resim çalıştı. 1867'de Paris'te açılan milletlerarası sergide Osmanlı devleti komiseri oldu. 1869'da Türkiye'ye çağırılarak 27 yaşındayken Bağdat vilâyeti Umuru Ecnebiye müdürlüğüne tayin edildi; 1871'de İstanbul'a döndü ve sarayda "Teşrifati Hariciye" müdür muavini oldu. Bu sırada Viyana'da açılan milletlerarası sergide komiserlik yaptı. 1875'te Hariciye Umuru Ecnebiye kâtipliğine getirildi. 1876'da taht değişikliğinde bu vazifeden alınarak Matbuati Ecnebiye müdürlüğüne verildi.

Türk – Rus savaşı sırasında Hamdi Bey bir gönüllü birliği kurulması için çalıştı. 1877'de Beyoğlu Altıncı Daire Belediye müdürü oldu. Daha sonra memuriyetten çekilerek resimle meşgul olmaya başladı. İstanbul'da Aya İrini kilisesinde kurulan Arkeoloji müzesinin başına getirildi (1881). Bir taraftan müzenin tanzimi ve katalogların yapımıyla uğraştı, diğer taraftan yabancı arkeologlarla kazılar yapmaya başladı. Küçük bir taşra müzesi karakterini taşıyan İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni zenginleştirmek için 1883 ve 1895 yılları arasında çeşitli yerlerde kazılar yaptı. Büyük bir kısmı İstanbul'a getirilen bu eserler müzenin zenginleşmesini Avrupa ve Amerika arkeoloji çevrelerinde adının duyulmasını sağladı. 1887 Yılında Sayda

civarında Aya'da Fenike krallarına ait bir nekropolde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ününü sağlayan Ağlayan Kadınlar Lahti ve İskender Lahti başta olmak üzere çok görkemli lahitler buldu.

Müze arkadaşlarından Dimosten Baltacı Bey ile Sayda'ya giderek nekropolün açılmasında, lahitlerin hasara uğramaksızın çıkarılmasında ve vapurla İstanbul'a naklinde büyük başarı sağladı. Bu suretle İstanbul Arkeoloji Müzesi dünyanın en zengin lahit koleksiyonuna sahip oldu. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin temellerinin atıldığı bu çalışmalar ile Hamdi Bey de ilk Türk arkeoloğu olarak dünyaca ün kazandı. Bu keşiften sonra devrin tanınmış arkeologlarından Th. Reinach ile birlikte yazdığı ve 1892'de neşrettiği "Une Nécropole Royale de Sidon" adlı kitabı ününün daha da yayılmasını sağladı. Lahitlerin saklanması için Çinili köşk yeterli olmadığından 1892'de açılışı yapılan binanın "(Lahitler Müzesi)" yapımına başladı. Yeni müze, kısa zamanda dolduğu için yan tarafa ikinci bir bina daha yaptırdı.

Müzenin üst katına bir kütüphane ilâve ettirerek burasının bir araştırma merkezi olmasını temin etti. Gerek kendinin ve arkadaşlarının ve gerekse yabancı devletlerin hediye ettiği kitaplarla müze kitaplığı kısa zamanda zenginleşti. 1894'ten beri müzeciliğinin yanında "Düyun-u Umumiye"nin Osmanlı dayinler vekili, başta Tütün rejisi olmak üzere birtakım kurumlar ve bankalarda meclis idare reisliği ve üyelikleri yaptı. Meydana getirdiği bu eserlerden dolayı kendisine Avrupa'nın

birçok üniversitesinden “*fahrî doktor*” unvanı verildi. 1909’da çıktığı son Avrupa gezisinde Oxford Üniversitesi’nin fahrî doktorluk unvanını da aldı. Portre ressamı olarak tanınan Osman Hamdi Bey’in resimlerinde Doğuya ait eşya ve insan figürleri usta bir işçilikle verilir. Eşyaya ait özellikler dikkatle canlandırılır; fakat tablo içindeki elemanlar birbirine bağlanmaz. Onlarca eserinin içerisindeki en ünlü tablosu “*Kaplumbağa Terbiyecisi*” adı ile bilinen eseridir.

NİĞDE İLİ ÇAMARDI, ULUKIŞLA ve BOR İLÇELERİ DAĞLIK ALAN YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Ferda TATLI

Çamardı ilçesi Niğde'ye 70 km uzaklıktadır. 1948 yılında Maden ilçesi adıyla kurulmuştur.

22 yerleşim birimi olan ilçenin nüfusu 6.500 civarındadır. MÖ 3000-2000 yıllarını kapsayan Erken Tunç Çağı'nda Çamardı ve Çevresinin önemli bir yerleşim bölgesi olduğu, Çamardı – Celaller Köyü civarındaki Göltepe – Kestel ören yerinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda anlaşılmıştır. Çamardı ilçesinin her tarafı dağlarla kaplıdır. Batısı Kepez Dağı ve Üçkapılı Dağları (2000m), doğusu ise Aladağlar ile çevrilidir. Güneye Kamışlı Boğazı ile açılan üç yönü kapalı bir yarı havza şeklindedir. Çamardı; 1604 m yükseklik ile Niğde'nin en yüksek rakımlı ilçesidir. Ulukışla ile birlikte ilin en dağlık arazisine sahiptir. Kuzeyde 1720 m Yükseklikte Bulduruş mevki, akarsuların kuzeye ve güneye dağıldığı bir geçittir. Güneye doğru uzanan Ecemiş Vadisine, daha küçük Eynelli, Karapınar, Mahmatlı Vadileri açılmaktadır. Büyük bir bölümü ilçe sınırı içinde olan Aladağlar, Alp-Himalaya kıvrım dağları kuşağındadır. Kızıl kaya(3725 m) ve Emler (Engin Tepe) güneyde bulunan Kaldı Grubunun en yüksek tepesi Kaldı (3688m) Aladağların ikinci yüksek zirvesidir. Üzerinde bir buzul ve buzulun

Aladağlar ortalama 3500 m yüksekliğinde bindirmeli Naplı bir yapıya sahiptir. Ecemiş Vadisi ile Baramaza Vadisi arasında yükselen Aladağlar'da tabaka eğim ve dağılımları genel olarak güneydoğu yönlüdür. Aladağ üzerinde başlıca üç yükselti grubu bulunmaktadır. En kuzeyde Demirkazık (3750 m), orta kesimde Kızılkaya (3725 m), Kaldı Dağı (3688 m) vardır.

Aladağlar Niğde'ye 65 km mesafedeki Çamardı ilçesi sınırında yer alır. Aladağlar Orta Toroslarda 1024 km² yer kaplar. 50 km uzunluğunda ve 24-30 km genişliğindedir. Bir kıvrım dağı olan Aladağlar, ortalama 3500 m yükseklikte bir çok zirveden oluşmaktadır. Ecemiş Vadisi ile Kayseri sınırında yer alan Barazama Vadisi arasında yer alır. Güney ve doğu yönünde uzanırlar. En Kuzeyinde yer alan Demirkazık grubunda (Aladağların en yüksek tepesidir 3756 m) Küçük Demirkazık Zirvesi bulunur. Orta kısmında yer alan Yedi Göller Grubunda:

ucunda küçük bir buzul(sirk) gölü bulunur. Bu kısımda 3500 metrelik bir çok zirve bulunmaktadır (Alaca, Lahit Kaya, Güzeller vb.). Güney-doğuda bulunan Torasan Grubu'nun en yüksek tepesi Vay Vay Dağıdır (3565 m).

Niğde ilinin Çamardı ilçesinin sınırları içinde yer alan Demirkazık zirvesi Niğde şehir merkezinin 40 km kadar güneydoğusunda yer alır fakat buradan görünmez. Aladağlar dağı kütlelerinde 3500m üzerindeki zirveler arasında en kuzeyde ve en yüksek olan zirvedir. Çevresinde bir çok zirve olmasına rağmen dağ koni şekli ve 300 400 metrelik kot farkıyla kendini gösterir. Aladağlar'ın kuzey kesiminde yer alan Demirkazık ve çevresi paleozoik tabakalardan oluşurken güney kısmı mezozoik tabakalardan oluştuğu için kuzey bölgesine Kara Aladağlar güneye ise Beyaz Aladağlar denilmektedir. Bu iki bölge birbirinden Demirkazık Köyü'nün hemen kuzeyindeki Maden Boğazı ile ayrılır.

MÖ. VI. bin sonu-V. bin başı, yani günümüzden yedi bin yıl öncesinde metal bilinmiyordu. Bilinse bile fazla üretim yoktu daha değerli madenler yok. Altın gibi değerli madenlerin eritilmesi yapılmıyordu. Kızıltaş (Karatepeler ya da Kızıltaş), Karone, Emli Çukurbağ, Mahmatlı (Boztepe), Asar Tepe, Mahmatlı (Yeniköy), Kal deresi, Kale Tepe (Bekçili), Çardacık(Mahmatlı), Bayraklı mezarlığı, Çanaktepe, Kılavuz Köyü Tazıyoran Tepesi, Höyük Tepe , Suluoluk, Azır (Postallı-Kızılkapı arası), İn Elekgölü, Hacı Osman Han , Karaburun Tepe, Tefrikağa

Damı, Paşapınarı mevkiinde yüzey araştırması yapılarak döneme ışık tutacak bulgular arandı. Arazilerin birçoğu talan edilmiş , köstebek yuvası gibi kazılmış. Arazilerde genelde tarihi eser kaçakçıların açtığı çukurlar mevcut. Kale Tepe'de (Maşat), bulunan boğa başı, boğa boynuzu boğa kültürünü hatırlatması ilginç gelmişti. Ama gerçekten boğa kültürü mü? Bilemiyoruz. Karatepeler (Kızıltaş) taş balta, çok sayıda obsidiyen parçalarının olması, Mahmatlı (Boztepe) cüruf, obsidiyen ve seramik olması nedeniyle bu bölgede bir işliğin olabilmesi muhtemel miydi? Çalışmalarda, kültürel farklılığı belirlemek için yüzeyden toplanan taş aletler, çömlek kırıkları vasıtasıyla kültürün bölgeye yayılımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yüzey araştırmasının esası, eğer bir bölgede yerleşim yeri var olduyorsa, kalıntılar toprak altında kalsa da, yüzeyde izlerinin görülebileceği ön bilgisine dayanır. Yüzeyde bulunacak parçaların yapısından ve şekilden hareketle hangi döneme ait olduğunun çıkarımı yapılabilir. Peki insanlar neden yüzey araştırmasına katılmalı? Kazılardan önce araştırılacak bölgedeki arkeolojik tarihsel potansiyelin, hem bölge içerisindeki yerinin anlaşılması, hem de kronolojik olarak birbirinden farklı kaç döneme ait buluntuların olduğunun yerinde tespiti için insanlar yüzey araştırmasına katılmalıdır. Arkeologlar kazı alanı tespitinde birçok alet kullanır. Bunların içinde eski haritalar, yazılı belgeler oldukça önemlidir. Diğer bir unsur ise insandır. Kazı yapacak ekibin o yörenin insanlarıyla yapacağı bilgi alışverişi o bölgede eskiden hangi yapıların bulunduğu öğrenilmesi açısından oldukça avantaj sağlar. Çalışmaya başlayacak ekip, alanı daraltmak için öncelikli tercih olarak su kaynaklarını ve yüksek yerleri seçerler. Eski medeniyetlerin yaşamak için aynı bölgeleri seçtiği düşünürsek oldukça makul bir rota izlendiğini söyleyebiliriz.

DALAWA, TLAWA, TLOS

LİKYA BÖLGESİ'NDE BİR ANTİK KENT

*Kudret SEZGİN

Tlos Antik Kenti, Anadolu'nun güney batısında yer alan ve modern literatürde Teke Yarımadası olarak adlandırılan Lykia Bölgesi'nin önemli kentlerinden biridir. Kent, Muğla İli'ne bağlı Seydikemer İlçesi'nin yaklaşık 15 km güneydoğusunda, antik dönemde Kragos olarak adlandırılan Akdağlar'ın batı yamacında, Eşen (Ksanthos) Vadisi'ne ve çevresindeki teritoryuma hakim bir noktada yer almaktadır. Günümüzde Yaka Köyü sınırlarında kalan antik kentin kuzeyinde Araxa, kuzeydoğusunda Oinoanda, güneyinde Xanthos, güneybatısında Pınara ve batısında ise Telmessos gibi önemli diğer Lykia yerleşimleri bulunmaktadır.

Antik Yunan inancında birçok yerleşimin efsanesi bir kurucu kahramanın olması bu yerleşim için de geçerlidir. Kuruluş efsanesine göre Tlos kentinin adı Likyalılara ismini veren Tremiles ile nymphe Praxidike'nin dört oğlundan biri olan "Tloos"dan geldiği kabul edilmiştir. Söz konusu mitolojik aktarımların en erkeni, MÖ 5. yüzyıla tarihlenen tarihçi Herodotos'un çağdaşı ve ayrıca Homeros ekolünden geldiği bilinen Halikarnasoslu Panyasis'e aittir. Benzer bir inanın uzun yıllar boyunca kabul gördüğünü gösteren diğer bir antik kaynak ise, MS 6. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Byzantionlu Stephanos'dur. Stephanos Byzantinos yazdığı "Ethnika" isimli coğrafi kitapta Panyasis'in aktarımlarını aynen kopyalamıştır. Fakat Yunancalaştırılmış kent ismi olarak "Tlos", bölgenin yerel dili olan Likçe'de "Tlawā" ve daha öncesinde M.Ö. II. binyıl Hitit metinlerinde geçen "Dalawa" ismiyle örtüşmekte ve kökeni Tunç Çağı'na kadar dayanmaktadır¹.

¹ Özdemir 2016, 6 vd.

Lukka Ülkesi'ne atfı yapılan M.Ö. 14. ve 13. yüzyıl Hitit metinleri içerisinde en yoğun anılan yerleşim “*Tlawa-Dalawa*”dır. Bunlardan M.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirilen Madduwata metninde kentin ismi şu şekilde anılmaktadır; “*Madduwata Hatti ülkesindeki Dalawa'dan insanları çıkardı*”. Söz konusu metnin genel içeriğinden Hititlere başkaldırdığı için Madduwata tarafından Dalawa'ya bir sefer düzenlendiği ve Dalawalıları yendiği anlaşılmaktadır². M.Ö. 13. yüzyıl'a tarihlendirilen Hitit kralı IV. Tuthaliya'nın Lukka seferinin anlatıldığı Yalburt ortostatları üzerinde ise; “*Dalawa Ülkesi'ne indim. Dalawa Ülkesi'nin kadınları ve çocukları önümde eğildiler.*” şeklinde bahsedilmektedir. M.Ö. 14. yüzyıldan itibaren bu kadar yoğun şekilde anılması Ksanthos vadisinde en önemli yerleşimlerden biri olduğunu göstermektedir³. Mısır kaynaklarında Lykialılar'dan, Kadeş Savaşı'nda Hititler'in müttefiki, deniz kavimleri listesinde ise Libyalılar'ın müttefikleri olarak bahsedilmektedir. 1887 yılında keşfedilen ve Alasiya kralı tarafından Mısır firavunu Akhaneton'a yazıldığı anlaşılan Tel el Amarna mektuplarında Lukkalılar'ın saldırıları şikâyet edilmiştir⁴. Troia Savaşı'nı anlatan Homeros'un Iliada eserinde geçen Sarpedon, Glaukos⁵ ve Bellerophon⁶ karakterlerinin Lykialı kimlikleri vurgulanmıştır. Bu referanslar Tunç Çağı Lukka Bölgesi'ni tanımlayan referanslar arasında yer almaktadır.

Tlos Antik Kenti'nin yerleşim geçmişi hem kent merkezinde gerçekleştirilen kazılar esnasında ulaşılan arkeolojik veriler hem de teritoryumundaki Girmeler ve Arsa mağaraları buluntuları ışığında Geç Tunç Çağı'ndan çok daha öncesine geri gitmektedir. Tlos Antik Kenti'nde yürütülen kazı çalışmalarında Tunç Çağı ve Kalkolitik Döneme tarihlenen seramik, taş balta, çakmaktaşı ve obsidiyen el aletleri ile süs eşyaları gibi buluntulara rastlanılmıştır. Benzer arkeolojik buluntular Tlos'un hemen kuzeyinde bulunan Girmeler Mağarası önündeki höyük kalıntısında gerçekleştirilen kazılarda ele geçmiştir. Girmeler yerleşimindeki buluntular arasında Geç Neolitik Dönemden itibaren tarihlenen ve Hacılar ya da Kuruçay seramikleriyle yakın benzerlik gösteren çömlek parçaları da yer almaktadır.

Girmeler Mağarası'nda tespit edilen en erken yerleşim katmanı ise yapılan C 14 analizleri ile M.Ö. 9. binin ikinci yarısına, Akeramik Neolitik Döneme tarihlenmektedir⁷. Hitit Dönemi öncesi yerleşim tarihine ışık tutan buluntuların tespit edildiği diğer bir alan ise Arsa Köyü sınırları içerisindeki Tavabaşı Mevkii mağaralarıdır. Tavabaşı mağaraları da benzer şekilde bölgenin prehistorik dönem insanının sosyal yaşam

² Bryce 1974: 398-399; Bryce 1986a: 8; Bryce 1986b: 10-12; Bryce 1992: 126.

³ Schürr 2010: 26

⁴ Raimond 2004, 93 vd.

⁵ İlyada II, 876, VI, 145.

⁶ İlyada VI, 145 vd.

⁷ Takaoglu vd. 2014, 111-118; Korkut 2015, 12 vd.

detaylarını sunan arkeolojik buluntular içermektedir. Mağaraların içlerinde ve çevresinde bulunan arkeolojik kalıntılar Neolitik Dönem'e kadar tarihlenebilmektedir. Mağaraların dış yüzeylerinde bulunan farklı ikonografideki kaya resimleri erken dönemlere ait Tavabaşı yerleşiminin diğer kanıtlarındandır.

Kent dokusu batıdan doğuya doğru yüksek bir kayalıktan oluşan Akropolis, eteklerinde yer alan ve bölge için karakteristik olan kaya mezarları ve lahitlerden oluşan Nekropolis, Stadium, Agora, Çeşme Yapısı, Tapınak, Hamam, Bazilika ve Tiyatro yapılarından oluşmaktadır. 90'lı yıllarda yüzey araştırmasıyla başlayan bilimsel çalışmalar 2005 yılından itibaren bilimsel kazıya dönüştürülmüştür. Halen Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü hocalarından Prof. Dr. Taner KORKUT başkanlığında kazı faaliyetleri yürütülmektedir.

KAYNAKLAR

- Bryce 1974** T. R. Bryce, “The Lukka Problem – and a Possible Solution”, *Journal of Near Eastern Studies (JNES)* 33, 1974: 395-404.
- Bryce 1986a** T. R. Bryce, *The Lycians and Epigraphic Sources*, Vol. 1 (1986). 285
- Bryce 1986b** T. R. Bryce, “Madduwatta and Hittite Policy in Western Anatolia”, *Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 35 No. 1, 1986: 1-12.
- Bryce 1992** T. R. Bryce, “Lukka Revisited”, *Journal of Near Eastern Studies (JNES)*, Vol. 51 No. 2, 1992: 121-130.
- Korkut 2015** T. Korkut, “Arkeolojik Kalıntılar”, bk.: T. Korkut (Ed.), *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu* (2015), 12-147.
- Özdemir 2016** B. Ş. Özdemir, *Tlos Tanrıları Ve Kültleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Antalya 2016.
- Raimond 2004** Éric Raimond, “La problématique lukkienne”, *Colloquium Anatolicum III*, 2004: 93-146
- Schürr 2010** Dieter Schürr, “Zur Vorgeschichte Lykiens: Städtenamen in hethitischen Quellen” *Klio*, 92(1), 2010: 7-33.
- Takaoğlu et al. 2014** T. Takaoğlu, T. Korkut, B. Erdoğan, G. Işin, "Archaeological Evidence for 9th and 8th Millennia BC at Girmeler Cave Near Tlos in SW Turkey", *Documenta Praehistorica I*, (2014) 111-118.

MİTOLOJİ

PROMETHEUS HAKKINDA HER ŞEY

*Zafer DÜNDAR

İNSANIN YARATILIŞI

İnsanoğlunun yaratılışı konusunda değişik görüşler vardır mitolojide. Bazıları bu görevin, titanlarla olan savaş sırasında Zeus'u¹ tutan bir titana, Prometheus'a ve kardeşi Epimetheus'a verildiğini söylerler. Prometheus, bütün tanrılardan daha akıllıydı; ama kardeşi durmadan düşüncelerini değiştirir, aklını kullanamazdı. Yaratılıştaki da öyle oldu. Epimetheus, insanları yaratmadan önce en iyi armağanlarını hayvanlara verdi; kuvveti, çevikliği, cesareti, kurnazlığı, kürkleri, tüyleri, kanatları, kabukları hep hayvanlara dağıttı. Sonunda pişman oldu, kardeşine koşarak durumu anlattı. Prometheus düşündü taşındı, insanoğlunu bütün yaratıklardan üstün kılmamanın bir yolunu buldu. Daha soylu bir biçim verdi ona, tanrılara benzeyen bir biçim... Sonra gökyüzüne, güneşe çıkararak oradan ateşi indirdi yeryüzüne; korunma bakımından kürklerden de, cesaretten de, çeviklikten de üstün olan ateşi sundu insanlara.

Prometheus insanı balçıktan yarattı. İlk insanın vücudunu yapmak için balçığı, bazılarının tahmin ettiği gibi su ile değil, kendi gözyaşı ile karıştırdı ve insanı yarattı. Prometheus son derece yetenekli bir heykeltıraştı. Heykellerini yontarken de tanrıları model alıyor, eserlerini onlara benzetiyordu. Bir inanışa göre, bir gün, ateş tanrıçası Athena bu heykelleri gördü ve çok beğendi. Öyle beğendi ki, onların hareketsiz kalmalarına gönlü razı olmadı ve içlerine ruh üfleterek onları canlandırdı.

İnsanlarda görülen kusurları şuna atfediyorlar: Bir gün Prometheus atölyesinde çalışıyordu. Çamurdan, insanlara ait birçok kollar, bacaklar, kafalar, kalpler yapmıştı. Yaptığı bütün uzuvları birbirine ekleyerek tamamladığı küçük heykelleri raflara diziyordu. Fakat daha işini bitirmemişti. O sırada şarap tanrısı Dionysos atölyeye geldi ve "Prometheus, çok çalıştın, yoruldu. Haydi, biraz gezelim, eğlenelim," dedi. Gezdiler; eğlendiler, şarap içtiler. Prometheus atölyesine döndüğü zaman azıcık sarhoştı. Bu yüzden bazı hatalar yaptı. Küçük bir gövdeye büyük bir baş taktı, büyük bir gövdeye mahsus olan uzun kolları küçük bir gövdeye ilişti. Hayatta kocaman başların, uzun bacakların yahut gayri mütenasip gövdelerin oluşunun sebebi buymuş.

İnsan artık canlıydı ama insan, tabiatın en aciz bir mahlûku idi. Çıplaktı, kendisini koruyacak hiçbir şeye sahip değildi. Fil gibi kuvvetli hortumu, aslan gibi pençesi, kuş gibi kanadı, at gibi koşacak bacakları yoktu. Daha doğuştan ıstıraplar, üzüntüler, birtakım ihtiyaçlar onun yakasına yapıştıyordu. İlk insanlar çiğ meyvelerle, kanlı etlerle besleniyorlardı. Elbise yerine bitkilerin yapraklarına sarılıyorlardı. Ateşin faydalarını bilmeden kendilerini güneşsiz oyuklarda saklıyorlar, derin mağaraların içine hayvanlar gibi sürünerek giriyorlar ve geceyi orada geçiriyorlardı.

Zeus'un alnının yarıldığında ve o yarıktan Athena doğduğunda, Prometheus orada hazır bulunuyordu. Bu da Athena ile Prometheus arasında derin bir dostluk bağı oluşturuyordu. Tanrıça dostundan zevkli ve uygar yaşam için ne gerekliyse hepsini öğrenmişti Prometheus.

¹ Tanrıların tanrısı, tanrıların babası, büyüğüdür. (Erhat, 2012: 293)

Bunlar; mimarlık, gökbilimi, matematik, tıp, maden işleme ve denizcilikti. İyi yürekliliğinden, bu bilgileri hemen ölümlülere geçirmiş ve böyle yaptığı için de Olympos hükümdarının öfkesini üzerine çekmişti.

Bir düşünceye göre, insanoğlunu tanrılar yaratmıştır. Önce altın bir soy meydana getirmiştir tanrılar; ona acı, keder diye bir şey vermemiştir. O soyun insanları kısa ömürlerini tanrılar gibi geçirmiş, ölünce de ruhları insanların koruyucusu olmuştur.

Tanrılar bir şey yaratır da, sonra onu öylece bırakırlar mı hiç? Altın soydan çabuk bıktılar tabii, gümüş soyu denediler. Gümüş soyun insanları daha akılsızdı, bu yüzden de hep birbirlerine giriyorlardı. Onlar da ölümlüydü ama ölünce ruhları da birlikte ölüyordu.

Arkasından pirinç soy geldi. Korkunç bir soydu bu; kana susamış, güçlü kuvvetli insanlar durmadan savaşır, durmadan birbirlerini öldürürlerdi. Bunu, tanrısal kahramanların soyu izledi. Bu yüce soyun insanları şarkılara, destanlara, şiirlere konu oldu; adları günümüze kadar kaldı.

Beşinci soy, şimdi dünyada yaşayan kişilerin soyudur: Demir soy. Çağları kötü bir çağ olmakla birlikte, kendileri de kötüdür. Yıllar geçtikçe daha da kötüleşeceklerdir. Sonunda utanmanın ne olduğunu bilmez duruma geleceklerdir. İşte o zaman Zeus, hepsini yok edecektir.

Bahsi geçen iki yaratılış düşüncesi, ne kadar ayrı olursa olsun, bir konuda birleşir: Uzun bir süre, özellikle Altın Çağ boyunca, yeryüzünde yalnızca erkekler vardı; hiç kadın yoktu. Zeus, Prometheus'a inat olsun diye yarattı kadınları; Prometheus *Tanrılar Tanrısı*'nın geri aldığı ateşi yalnız erkekler için yeniden çalmıştı.

Yaratılış konusunda bir başka öykü daha vardır. İnsanların taş soyundan geldiğini ileri süren bu öykü Tufan'la başlar.

Yeryüzündeki insanlar o kadar kötüleştiler ki, Zeus hepsini yok etmeye karar verdi. Kardeşi deniz tanrısı Poseidon'un yardımıyla her yeri suyla kaplattı, sele boğdu. Yalnız yüce Parnassos ıslanmamıştı. Dokuz gün, dokuz gece yağın yağmurlar büyük, tahta bir sandığı Parnassos'a attı. İçinde iki insan vardı sandığın: Prometheus'un oğlu Deukalion ve Epimetheus ile Pandora'nın kızları Pyrrha. Yaratıkların en akıllısı Prometheus, kendi ailesini korumasını bilmiş, seller başlayınca oğluna bir sandık yaptırmış, yiyeceklerle doldurarak karısını alıp içine girmesini söylemişti. Neyse ki, Zeus kızmadı bu olaya. Deukalion da, Pyrrha da tanrılar tanrısı'nı severdi çünkü. Sandık kıyıya vurunca, Zeus suları çekti. Deukalion'la karısı Parnassos'tan indiler. Ölü bir dünyanın tek yaratıklarıydılar. Kaygan, yosunlu taşlardan yapılmış bir tapınağa, Delphoi'deki Themis Tapınağı'na geldiler. Korkunç yalnızlıklarını gidermek için nasıl bir yol tutmaları gerektiğini sordular, yakardılar. Bir ses duydular ansızın: "Yüzlerinizi örtün, giysinizin bağını çözün ve 'Anne'nizin kemiklerini arkanıza atın!" Başta bu sözlere bir anlam veremeyen Deukalion, "Bizim annemiz topraktır," dedi karısına. Peki, ya annesinin kemikleri? "Toprağın kemiği, olsa olsa taş olabilir" diye düşündü Prometheus'un oğlu ve karısı ile birlikte, yerden aldıkları taşları arkalarına atmaya başladılar. Arkalarına attıkları taşlar yere değer değmez birer insan biçimini alıyordu.

Deukalion'un attığı taşlar erkek, Pyrrha'nın attıkları ise kadın oldular. *Taş İnsanlar* diye adlandırdılar onları; böylece insan soyu da yok olmaktan kurtuldu.

İnsanı tanrıların yarattığını varsayan efsaneye göre, insan ve diğer tüm ölümlülerin vasıflarının tasnifi ile ilgili, Platon'un güzel bir hikâyesi bulunmaktadır. Platon, bireysel özelliklerin hayvan ve insanlar arasında nasıl dağıtıldığını bir masal olarak aktarmıştır.

Tanrıların var oldukları, ölümlülerin henüz türemedikleri zamanlardı. Bunların yaratılmaları için mukadder olan an gelince, tanrılar toprak, ateş ve bunlara karışabilen şeylerle meydana gelmiş bir hamurla yeraltında onlara biçim veriyorlardı. Işığa kavuşturacakları an yaklaşınca tanrılar her birine lüzumlu olan güçlerin de gereğince dağıtılmasını Prometheus ile Epimetheus'a bıraktılar. Epimetheus, Prometheus'tan dağıtma işinin kendisine verilmesini istedi. Bitirince bir kere de sen gözden geçirirsin, dedi. Müsaadeyi alınca da işe koyuldu.

Dağıtma işinde bazılarını kuvvet veriyor, hız vermiyor; bazılarını da hız veriyor ama kuvvet vermiyor; kimilerine silahlar veriyor, kimine de silah vermiyor ama korunmaları için başka güçler buluyordu. Küçük cüsselilere, kaçmak için kanat veya yeraltına sığınma gücünü veriyordu. Cüsselileri de irilikleriyle kurtarmış oluyordu. Böylece bütün hayvanlar arasında bir ahenk kurulmuştu. Bütün bu tedbirler türlerin yok olmalarının önüne geçmek içindi.

Birbirlerinden korunmak için her birini böyle birtakım güçlerle donattıktan sonra, onları Zeus'tan gelecek hava değişikliklerine karşı sağlam kılmaya çalıştı. Soğuk ve sıcaktan korunmaları, uyurken üşümemeleri için her birinin üzerini kalın deri ve sık tüylerle kapladı. Kimilerinin ayaklarına tırnak taktı, kimininkini de kansız ve kalın derilerle örttü. Daha sonra her cinse ayrı ayrı gıdalar bulmaya çalıştı; kimine yerin otlarını, kimine ağaçların yemişlerini, kimine de köklerini, bir kısmına da hayvanların etini buldu. Ama yenenlerin türlerini tükenmekten kurtarmak için yiyeceklerin az, yenilenlerin de çok üremelerini sağladı.

Böylece ince düşünmeyen Epimetheus, farkına varmadan elindeki bütün güçleri hayvanlara harcamıştı. Ama geriye daha insanlara vereceği güçler kalıyordu, bu yüzden de ne yapacağını bilemiyordu. Tam böyle sıkışmış bir hâlde iken Prometheus dağıtma işini görmeye geldi. Bütün hayvanların gayet iyi donatıldığını gördü ama insanın topraktan çıkıp ışığa kavuşacağı günde gelip çatmıştı.

Prometheus insanın korunmasını sağlayacak bir şey bulamayınca Hephaistos'la Athena'nın sanatlar bilgisini ve ateşi çaldı, çünkü ateş olmadan sanat bilgisi hem olamaz hem de bir işe yaramaz. Sonra da onu insana armağan etti. İşte insan, hayatını korumaya yarayacak bilgiyi böyle elde etti. Ama onda devlet bilgisi yoktu. Bu bilgi Zeus'taydı. Prometheus, Zeus'un evi olan ve kapısında korkunç nöbetçiler bekleyen Akropolis'e girmeye fırsat bulamamıştı ama Hephaistos'la Athena'nın sevdikleri sanatlarla uğraştıkları tezgâha gitmenin yolunu bulmuştu. Böylece Hephaistos'tan ateşi kullanma sanatını, Athena'dan da başka birtakım sanatları çaldı. Sonra da insana armağan etti. İnsan hayata faydalı sanatları da işte böyle elde etti. Epimetheus'un yanlışlığı yüzünden Prometheus'un hırsızlıkla suçlandığı söylenir.

BİR TİTAN OLARAK PROMETHEUS

Hesiodos'a göre Prometheus, Iapetos¹ ve Klymene'nin oğluydu. Titan Iapetos'un dört oğlu olmuştu. Bunlardan Menoitios ile Atlas, Zeus'a başkaldıran titanlarla beraber bulduklarından cezalandırılmışlardı.

Menoetios hainliğinden ve ölçsüz cüretinden ötürü, Zeus tarafından yıldırımla çarpılarak yerin dibine (Erebos) kapatılmıştı. Atlas'a gelince, dünyanın öbür ucunda ve Hesperidlerin² önünde omuzlarına gökkubbesini yüklenerek ayakta beklemek cezasına çarptırılmıştı. Diğer iki kardeşin, Prometheus ile Epimetheus'un bahtları başka türlü oldu. Bunların ikisi de insanın yaratılışında önemli rol oynadılar.

Zeus'un Iapetos oğullarına özel bir hıncı vardı. Bu hıncın asıl nedeni de onlara verilen sıfatlardan anlaşılıyordu: Bu titanların dördü de kafa gücünden pay almışlardı. Akıldan yana üstündüler ve bu üstünlükleriyle övünüp Zeus'a karşı gelmeye yeltendiler. Akıl gücüyle Zeus'un tekelindeydi; o, bu güçle ele geçirmişti dünya egemenliğini. Bu gücü başkasında görmek ise içinde dinmez bir öfke oluşturuyordu. Prometheus da bu öfkeyi körüklemekteydi: Geleceği önceden görme gücünü Zeus'u aldatmak, kuşkulandırmak, küçük düşürmek için kullanıyordu.

Adı "önceden gören" anlamına elen Prometheus kâhindir ve Gaia, Kronos'a nasıl devrileceğini haber veriyse, Prometheus da Zeus'un bir gün tahtından düşeceğini bilir. Aiskhylos'a göre Prometheus, Klymene'nin değil, başka bir adı Themis (Adalet) olan Gaia'nın oğludur. Bu bilgiden edindiği üstünlükle Prometheus, Zeus'u sürekli kuşkun baskısı altında tutar.

Prometheus başlangıçtan beri insanlardan yana geçmiştir. Onlara dayanarak titanların öcünü almak ve Olymposluların egemenliği yerine insanların egemenliğini getirmek emelindedir. Yeni bir devrimin hazırlayıcısıdır. Zeus'u aldatmakla onu insanlara karşı kıskırtır. Kurduğu düzen tanrılar için küçük düşürücüdür. Zeus bile bile aldanır ama oldubittiyi önleyemez.

Zeus, insan soyunun beceri ve güç kazanması ve o yolla tanrıların davranışlarına karşı gelmesi olasılığına sinirleniyordu. Sikyon³ alanında hem insanların hem tanrıların huzurunda bir boğa kurban edildiğinde, geri dönülmez bir adım atılmış oldu. Şöyle ki, Prometheus etin paylaşılmasıyla görevlendirilmişti; fakat insanları düşünen tarafı baskın çıktı ve onları kayırmak istedi. Boğayı yüzüp de parçalara ayırdıktan sonra etleri iki çuvala böldü. Çuvalardan birine etleri koyup üzerini hiç de iştah çekmeyen sakatatla örttü, kemikleri tıkıştırdığı ötekinin ağzını lezzetli oluğu belli, yağlı bir parçayla kapladı. Tanrıların başı Zeus, bu iki payın eşitsizliğine şaşı ve aldatmacanın bilincinde olarak rahat rahat gülen Prometheus'u azarladı. Prometheus, Zeus'u iki çuvaldan

Resim 1: Prometheus insanoğluna ateşi veriyor. Heinrich Füger

¹ Uranos ile Gaia'nın oğlu. (Erhat, 2012: 151)

² Hesperos ya da Batı Kızları diye anılan Hesperid'ler, Hesiodos'a göre Okyanus ırmağının ötesinde, geceyle gündüzün sınırlarında oturan ince sesli periler. (Erhat, 2012: 144)

³ Yunanistan'da bir şehir. (Erhat, 2012: 317)

birini seçmeye buyur etti. Zeus, yağla kaplı olan iyi görünümlü payı seçti. O yüzden insanlar, tanrılar için estikleri kurbanların yağıyla kemiklerini tapınakta yakar, iyi yerlerini de pişirerek yerler.

Zeus, eline beyaz kemikler gelince öfkeden kudurarak çuvalı fırlatıp attı. Ayrıca, kendini tutamayıp gülmekte olan Prometheus'u cezalandırdı. Verdiği ceza, onun kayırdığı ölümlüleri

Resim 2: Pandora'nın kutuyu açması ve kutudan çıkan kötülükler.

ateşten yoksun bırakmaktı. Mademki insanlar eti, içinde et bulunan çuvalı alıyorlar, çiğ yesinler bakalım, diye düşünmüştü. Fakat Iapetos'un iyi yürekli oğlu, insanların ateşten daha uzun süre yoksun kalmalarına, darda bulunmalarına dayanamazdı. Ateşten yoksun kalmanın onların yaşamını tehlikeye atacağını anlamıştı; işin içine karışmaya karar verdi. Dostu ve öğretmeni Athena'ya gitti, o da onu gizlice Olympos'a aldı. Prometheus, orada Güneş'in alev alev parıldaayan arabasına sokuldu ve ondan bir meşale tutuşturdu. O meşaleden yanan bir dal ayırıp çok büyük bir rezenenin kovuğuna sakladı. Sonra yeryüzüne dönüp o değerli alevi insan soyuna verdi. Zeus ateşin böylece çalındığını fark edince öç almaya, Prometheus'u kesinlikle saf dışı bırakmaya yemin etti.

Ölümlülerin Cezası

Prometheus ateşi Olympos'tan çaldıktan sonra, Zeus insanları cezalandırmak istedi ve Iapetos'un oğlunun bu armağanını birçok felakete dengelemeye karar verdi. Örneğin, Hephaistos, yine tanrılar hükümdarının buyruğu üzerine, kili su ile yoğurarak ve ateşi de kullanarak kadını yarattı. Ortaya çıkan imge sıkılğan bir genç imgesiydi; güzeldi, zarifti. Güzelliği ve zarafeti tanrıçalarınkine benziyordu. Tüm tanrılar Hephaistos'un yontusuna armağanlar verdi. Athena ona görkemli bir kemer taktı, çok güzel giysiler giydirdi. Başına tüller doladı ve demirci tanrı Hephaistos'un örsünde üretilmiş değerli bir taç oturttu. Bu çok güzel tacın üzerine manzara ve hayvan figürleri oyulmuştu. O ince kakma işler dayanılmaz derecede çekiciydi. Athena kıza ayrıca, sanatları ve kadın erdemlerini öğretti. Kharit'ler¹ altın gerdanlıklar taktılar boynuna. Aşk tanrıçası Aphrodite'ye düşen görev ise, kızı çekici kılmak, kâh tembel kâh ateşli istekler uyandırmasını sağlamaktı. Olympos'un postacısı Hermes de ona, yalanın sinsilikleri ve düzenin ikiyüzlülükleriyle birlikte, dilin inceliklerini öğretti. İş bitince Zeus, kıza can versinler diye dört rüzgâra² esmeleri buyruğunu verdi.

Tüm uğraşlar sonucunda ortaya çıkan, gerçekten epey güzel bir kadındı. Öyle ki, zaman sonra güzellik tanrıçası Aphrodite dahi kıskanacaktı bu güzelliği. Zeus, adını Pandora koydu. Pandora, yani 'Tüm Yeteneklere Sahip Dişi'. Yeryüzüne göndermeden önce de ona sihirli bir kap verdi. Bu kabın ne olduğu konusunda her kafadan farklı bir ses çıkmaktadır. Bu bir sanduka, bir çömlek, bir kutu yahut bir kavanoz dahi olabilir. Sonuç olarak Zeus, Pandora'nın bu kabı açmasını kati surette yasakladı.

¹ Kharit'ler göze hoş olanı simgeleyen tanrıçalardır. Nitekim adları da parlaklık, ışıltı, güzellik anlamına gelen *kharis* sözcüğüyle ilgilidir. (Erhat, 2012: 173)

² Notos – Lodos, Boreas – Poyraz, Zephyros – Karayel ve Euros – Doğu Rüzgârı. (Cömert, 2010: 81-2)

Pandora, dünyanın sadece ilk kadını değil, aynı zamanda en güzel kadınıydı. Zeus onu Hermes'e teslim edip, Prometheus'un saf kardeşi Epimetheus'a armağan diye götürmesini tembihledi. Düşüncesiz Epimetheus, ağabeyi Prometheus'un kendisine, Zeus'tan gelen hiçbir hediye kabul etmemesi yönündeki öğüdünü tümünden unutmuş, Hermes'in getirdiği armağanı görünce kendini insanların en mutlusunu kabul etmişti. Aslında ağabeyinin çektiği işkencenin (bkz. Zincire Vurulmuş Prometheus) hâlâ etkisi altındaydı. Kızı kabul etmesi, kızı çok beğenmesinden olduğu kadar, tanrının isteğine karşı gelmek istemeyişindendi de. Zaman, insanların henüz kötülüğü, yorgunluğu, sıkıntıyı bilmedikleri zamandı. İlk ölümlü çift de tasalara, mutsuzluklara yabancıydı. Fakat Pandora, yeryüzünde iyi olarak ne varsa hepsini allak bullak etmek, yok etmek üzere yaratılmıştı. Akılsız ve kötü doğası, kendini ortaya koymakta gecikmedi. Kocasının uzakta bulunmasından yararlanıp onun yasakladığı bir şeyi yaptı; Zeus'un kapalı tutulması tembihiyle verdiği çömleği açtı. Açtı ve ânında insanlığın tüm kötülükleri dışarı fırladı: Yaşlılık, Kıskançlık, Hastalık, Delilik, Ahlâksızlık, Tutku, Kuşku, Açlık... Kutudaki uğursuzluktan düş kırıklığına uğrayan fakat bundan da çok, dünyanın başına patlayan bu işten korkan Pandora, çömleği yeniden kapattı. Ne var ki iş işten geçmişti. Bir tek iyi şey çıkmıştı sandıktan: Umut. İşte o yüzden, insanlar bugün de kötülüklerle karşı koymak cesaretini, gücünü buluyorlar. Umut, insanları topluca kendilerini yok etmekten korudu ve acılarını hafifletti.

ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS

Olympos hükümdarı Zeus'un Prometheus'a verdiği ceza korkunç bir işkenceydi. Prometheus'u yakaladılar, çırılçıplak soyup bağladılar ve Zeus onu, ölümlüleri esirgemek istediği soğuğu ve açlığı çeksün diye, Kafkas Dağları'nın en yüksek tepesine çıkarttırdı. Büyük bir kayaya, kırılmaz zincirle bağlıydı Prometheus.

KRATOS

*Çalar da armağan eder mi ölümlülere
Senin şeref payını, kıvılcımlı ateşi,
Bütün sanatların kaynağı olan ateşi!
Böyle bir suçtu cezasız bırakmaz tanrılar.
Öğrensin Zeus'un buyruğuna girmeyi,
Ve anlasın insanlardan yana olmak ne demekmiş.*

PROMETHEUS

*Ah gelin de zincirlere vurulmuş bir tanrı görün!
Zeus'un düşmanını görün,
İnsanları sevdi diye
Zeus'un sarayındaki büyük tanrılarının
Düşman kesildiği tanrıyı görün!*

Resim 3: Zincire vurulmuş Prometheus ve onun karaciğerini kemiren kartal.

Iapetos'un oğlunun çektiği işkencenin sebebi, yalnızca Zeus'un öç alma isteği değildi. Tanrılar Tanrısı için çok önemli olan bir sırrı yalnız Prometheus biliyordu. Bir gün, Zeus'un bir oğlu olacak, o oğul da babasını tahtından indirip yerine geçecek ve bütün tanrıları Olympos'tan sürecekti. İşte Zeus'u devirecek olan o çocuğun annesinin kim olduğunu yalnızca Prometheus biliyordu. Zeus, habercisi Hermes'i yolladı ona, sırrı öğrenmek istedi. Prometheus sırrı vermedi. Hermes, inat etmeye devam ederse başına daha kötü şeylerin geleceğini söyledi:

*Kanla kızışmış bir kartal gelecek,
Çağrısız bir konuk gibi çökecek şölene.
Gün boyunca gövdeni parçalayıp
Kararmış ciğerini yiyecek öfkeyle*

Hiçbir şey konuşturamıyordu Prometheus'u. Gövdesi bağlıydı ama ruhu özgürdü. Titanlarla olan savaşta yardım etmişti Zeus'a; ölümlüleri de korumuştı. Çektiği acı haksızdı. Hermes'e cevap verdi:

*Çocuk, çoktandan saf değil misin
Benden bir şey öğreneceğini sanıyorsan?
Dilediği kötülüğe, kurnazlığa başvurursun
Zeus söyletmez bana istediğini
Bu utanç zincirlerini çözmeden önce.
Salsın üstüme kavuran alevini,
Ak kanatlı karlara boğsun Zeus;
Depremlerin yer altı gümbürtüleriyle
Afallatsın, allak bullak etsin dünyayı
Hiçbir şey söyletmez bana adını
Onu tahtından atacak olanın?
Dilediği kötülüğe, kurnazlığa başvurursun
Zeus söyletmez bana istediğini
Bu utanç zincirlerini çözmeden önce.
Salsın üstüme kavuran alevini,
Ak kanatlı karlara boğsun Zeus;
Depremlerin yer altı gümbürtüleriyle
Afallatsın, allak bullak etsin dünyayı
Hiçbir şey söyletmez bana adını
Onu tahtından atacak olanın!*

Resim 4: Prometheus ve kartal. Nicolas-Sébastien Adam, 1762 (Louvre)

Prometheus'un kurtuluşu var gibi görünmüyordu. Zeus, Prometheus'a kızmış, onu Kafkas Dağları'nın tepesine göndermişti bir kere. Yanardağların, ateşin, sanayinin tanrısı Hephaistos'u çağırarak bu saygısız titani yalçın bir kayaya çaktırmıştı. İlahi demirci istemeyerek Zeus'un buyruğuna boyun eğdi:

*Ey Prometheus! Bu çekiçleri, zincirleri, bağları görüyor musun?
Bunlar senin bahtsızlığını; benim, sonsuz üzüntülerimi hazırlayacaktır.
Seni bu vahşi kayaya çivileyeceğim. Artık sen buradan hiç insan
sesi işitmeyeceksin. Teselli ve acımak sana yüzünü göstermeyecek,
güneşin kızgın şualarıyla kuruyarak; vücut çiçeğinin solduğunu
göreceksin. Çok sonra gece yıldızlı mantosunun altında, gündüzü
sağlamak için gelecek ve yine çok sonra güneş doğarak gecenin titrek
elinin bitkiler üzerine serptiği parlak kırağıyı eritecek. Kalbinde
bitmez acılar bulunan, keder nöbetçisi olarak sen, bu korkunç yerde
dinlenmeden, uyku nedir bilmeden, dizlerini bükmeden yalnız başına
kalacaksın. İniltilerini insafsız kayalar dinleyecek, feryatların korkunç
vadilerde uğuldayacak. Fakat sen boş yere inleyecek, boş yere feryat
edeceksin.*

Sözlerinin ardından Hephaistos, bahtsız Prometheus'un ayaklarına, kollarına kırılmaz zinciri geçirdi ve onları sağlamca kayaya çaktı. Onun bahtsızlığı bununla bitmedi. Her sabah, kocaman bir kartal¹ kanatlarını açarak süzülüyor ve gelip Prometheus'un ciğerlerini yiyordu. Bu müthiş hayvan sivri tırnaklarını insafsızca onun göğsüne batırıyor ve korkunç gagası ile ciğerini didikliyordu. Akşama kadar onun yediği ciğer, gece sabaha kadar yeniden bitiyor, çoğalıyor, eski hâline geliyordu.

*Ah keşke yerin altına atsaydı beni
Ölülerin ülkesi Hades'ten² de aşağı
Tartaros'un³ inilmez derinliklerine.
Orada bağlasaydı beni
Çözülmez bağlarla.
Hiçbir tanrı, hiçbir varlık
Görmeseydi beni,
Görüp de sevinmeseydi,
Oysa şimdi,
Zavallı bir oyuncağıym rüzgârların.
Sevine sevine görecek düşmanlarım
Çektiğim işkenceyi.*

Resim 5: Prometheus'un Cezalandırılması ve Atlas. Etrüsk Sanatları Müzesi'ndeki konik bir kupadan ayrıntı, Vatikan.

Bu işkence tam bin yıl sürecekti. Fakat otuz yıl sonra Zeus bu günahkâra acıdı. Onu affetti ve ölümsüzler arasına, Olympos'a geri aldı.

Prometheus ve Io

İnsanlara ateşi verdiği için cezalandırılan Prometheus, kayasında oturduğu günlerin birinde garip bir yaratığa rastladı. Taşları, yamaçları tırmanarak kaçan bu yaratık bir inekti ama genç bir kızın sesiyle konuşuyordu. Prometheus'u görünce durdu, ona kendisinin aslında bir kız olduğunu söyledi. Bunu duyan Prometheus onu hemen tanıdı:

*Bilirim seni, Inakhos'un⁴ kızı Io'sun sen.
Tanrının yüreğini aşkla ısıttın,
Hera⁵ nefret ediyor senden.
Seni bu çılgın kaçışa sürükleyen Hera'dır.*

Io şaşırıp kaldı. Bu ıssız yerde adını bilen birisi vardı. Ona kim olduğunu sordu. "Ölümlülere ateş veren Prometheus," cevabını alınca, o da karşısındakini tanıdı. Birbirleriyle rahatça konuştular. Io, kendisini bu kılığa sokan tanrıçanın Hera, ama asıl sebebinin Zeus olduğunu anlattı. *Tanrılar Tanrısı*, Io'ya tutulmuştu. Ama Hera'nın korkusu, sevgisinden daha büyüktü. Seviştiklerinin farkına varılmasın diye kalın, karanlık bir bulutla kapladı dünyayı; böylece Io da, kendisi de görülmeyecekti.

¹ Prometheus'un karaciğerini kemiren kartal, kimi kaynaklarda ve tasvirlerde *akbaba* olarak geçmektedir.

² Yeraltındaki ölümler ülkesinin tanrısı. Hem tanrının kendisi, hem de egemen olduğu ölümler ülkesi için kullanılır. (Erhat, 2012: 120)

³ Yeraltındaki ölümler ülkesinin en derin yeri. (Erhat, 2012: 279)

⁴ Argos bölgesindeki ırmağın tanrısı. (Erhat, 2012: 157)

⁵ Zeus'un karısı ve kız kardeşi. (Cömert, 2010: 34)

Prometheus, geleceği gören bir kişi olduğu için, Io'nun başından neler geçeceğini biliyordu. Daha çok ülkeler dolaşacaktı Io, çok denizler geçecekti. Gececeği ilk deniz, onun ardından Ionia, ilk boğaza da *İnek Geçidi* anlamına gelen Bosphoros (Boğaziçi) denilecekti. Ama bunları söyleyemedi Io'ya; daha sonrasını, Nil kıyılarına varacağını, orada Zeus tarafından yine insan kılığına sokulup ona Ephebos adlı bir oğul bağışlayacağını anlattı. Şunları da ekledi sözlerine:

*Şunu bil ki senin soyundan
Yiğit, cesaretli biri çıkacak
Ve kurtaracak beni buradan*

İyi kalpli titanın sözünü ettiği kişi, kahramanlar kahramanı Herakles'ti. Prometheus da özgürlüğünü ona borçlu olacaktı.

PROMETHEUS'UN SONU

Prometheus zincire vurulduktan yıllar sonra bırakıldı. Fakat nasıl, neden bırakıldığı kesin olarak belli değildir. Kentaur Kheiron, onunla yer değiştirmeyi, onun uğruna ölmeyi istemiştir; böyle bir öykü vardır mitolojide. Hermes, bir ara Prometheus'a şunları söylemişti:

*Bu acının sonu yok; burada kalacaksın
Bir tanrı, isteğiyle acı çekinceye kadar
Kara derinliklerine ölümün.
Güneşin karanlığa çevrildiği yere,
Senin yerine, ininceye kadar.*

Güçlü Herakles, hükümdar Eurystheus'un ¹ verdiği 'On İki İş'i yapmakla görevlendirilmişti. Bu görevlerin dördüncüsünü, yani Erymanthos² yabandomuzunu yakalama görevini gerçekleştirmekte olan Herakles *Kentauroslar Savaşı*'na katılmıştı ve çarpışma sırasında, Kentauroslardan Pholos'un yanında dinlenmekteydi. Koca kayalar ve kökünden sökülmüş çam kütükleriyle silahlanmış olan Kentauroslar, Herakles'in bulunduğu ine koşan korku içindeki Pholos'u kaçırmaya zorladılar. Çarpışma sırasında Herakles, istemeden Kheiron'a vurmuş ve onu onulmaz biçimde yaralamıştı. Bu iyi yürekli Kentauros, ölümsüzlerden olduğu için, yaralandıktan sonra ruhunu teslim edemeyip korkunç acılarla can çekişmeye başladı. Bu acıdan kurtulabilmek için, Prometheus'un özgür bırakılması karşılığında ölmeyi Zeus'a önermesi gerekiyordu.

Herakles'in on birinci işi, *Hesperidlerin Bahçesi*'nde bulunan ve yine Hesperidlerin koruyuculuğunu yaptığı kutsal altın elmaların toplanması işiydi. Bu on birinci işin ikinci bir amacı daha vardı: Fazlasıyla ağır bir cezaya çarptırıldığı için Zeus'un vicdan azabı çekmesine neden olan Prometheus'un özgür bırakılması. Prometheus'un çektiği acılarla Herakles yakından ilgiliydi; özgür bırakılması için Zeus'a başvurdu. Nitekim Kheiron da acısından kurtulmak için Prometheus yerine ölmeyi isteyince, zaten bu işe gönüllü olan Zeus razı oldu.

Prometheus yeniden özgür bırakılmıştı. Yine de Zeus, onu günahlarını sonsuza dek unutmamaya mahkûm ettiği için, onun zincirlerinin demirinden yapılmış ve üzerine Kafkas Dağı'ndan alınan bir taşın kakıldığı yüzüğü hiç çıkarmamacasına takmasını buyurdu. Herakles babasının izniyle, akbabanın yüreğine öldürücü okunu atıp titanoğlunu kurtardı.

¹ Argos Kralı Sthenelos'un oğlu. (Erhat, 2012: 111)

² Arkadya'da akan bir ırmakla aynı bölgedeki bir dağın adı. (Erhat, 2012: 107)

Başka bir efsaneye göre ise Hesperidlerin elmalarını aramaya giden Herakles'in yolu Kafkas Dağları'na düşmüştü. Orada Prometheus'la karşılaşarak, Hesperidlerin bahçesine nasıl ulaşabileceğini öğrendi ondan. Bu iyiliğine karşılık olarak da, karaciğerini yiyen kartalı öldürerek Prometheus'u kurtardı.

Sonuçta Prometheus'a ne olduğundan söz açan, buraya dek bahis açmadığımız üç söylence bulunuyor elimizde. Birincisine göre, Prometheus, kartalların aralıksız veriştiren gagalarının acısıyla, zincirlendiği kayaların giderek daha içine gömülmüş, sonunda kendisi de bir kaya parçasına dönüşmüştür.

İkinci söylenceye göre, Prometheus'un tanrılara ihaneti aradan geçen binyıllar içinde unutulmuş, tanrılar unutmuş, kartallar unutmuş, Prometheus'un kendisi dahi unutmuştur.

Söylencenin üçüncüsüne göre, anlamını yitirip boşlukta kalan olaydan bezilmiş, tanrılar bezmiş, kartallar bezmiş, yara bezgin kapanmıştır.

Kala kala geriye açıklanamayan kayalar kalmıştır. Söylence, açıklanamayanı açıklamaya uğraşiyor. Bir gerçeklik temelinden çıkıp geldiği için, yine ister istemez *açıklanamazda* sonlanacaktır.

Prometheus sırrını verdi mi, vermedi mi, bilinmiyor. Bilinen bir şey var: Prometheus, sonuna kadar dayanmış, Zeus'a baş eğmemiştir; Eski Yunan'dan bugüne kadar haksızlığa başkaldıran bir varlık olarak sevilmiş, sayılmıştır.

KAYNAKÇA

ERHAT, 2012	Azra ERHAT, "Mitoloji Sözlüğü",
CÖMERT, 2010	Bedrettin CÖMERT, "Mitoloji ve İkonografi",
AİSKHYLOS	Aiskhylos, "Zincire Vurulmuş Prometheus", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Azra ERHAT, Sabahattin EYYÜBOĞLU, 2015 (III. Baskı)

YAZARLAR

Dr. Kudret SEZGİN

Hitit Üniversitesi
Öğretim Görevlisi
kudretsezgin@hitit.edu.tr

2001-2006: Lisans: Arkeoloji – Mersin Üniversitesi
2007-2010: Yüksek Lisans: Arkeoloji – Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
2011-2017: Doktora: Arkeoloji – Akdeniz Üniversitesi

Ferda TATLI

Hitit Üniversitesi
Mezun
ferda.19.19.19@gmail.com

2012-2017: Lisans: Arkeoloji – Hitit Üniversitesi

Sezer DÜNDAR

Hitit Üniversitesi
Lisans Öğrencisi
3. Sınıf
szr.dndr@hotmail.com

Zafer DÜNDAR (Misafir Yazar)

Sakarya Üniversitesi
Mezun
dr.mario@windowslive.com

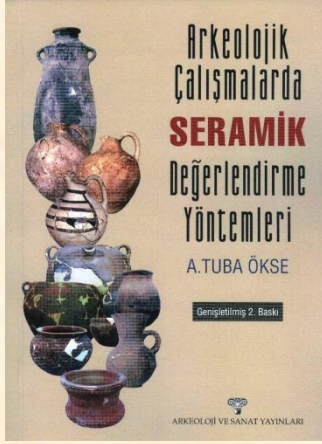
2005-2010: Ön Lisans: Bilgisayar Programlamacılığı – Ordu Üniversitesi
2012-2017: Lisans: Sanat Tarihi – Sakarya Üniversitesi

Siz de “Yazar” olmak
istiyorsanız

arkeohitit@hotmail.com

mail adresine yazılarınızı
gönderebilirsiniz.

KÜTÜPHANEMİZDEN KİTAP ÖNERİLERİ

Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri

Ayşe Tuba ÖKSE
Arkeoloji ve Sanat Yayınları
2002

Yer Numarası

Hitit Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Hitit Kitaplığı
HIT CC 79.5. 0221

Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni

Muazzez İlmiye ÇİĞ
Kaynak Yayınları
1995

Yer Numarası

Hitit Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Kitap Salonu
PJ 3671 C54K87

Tarihöncesi İnsanları

Robert J. Braidwood
Arkeoloji ve Sanat Yayınları
2008

Yer Numarası

Hitit Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Kitap Salonu
GN 743 B73T37